

АДАПТИРАНИ И ПРЕВОДНИ ТЕКСТОВЕ ЗА НУЖДИТЕ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД

Гл. ас. д-р Рени Манова, гл. ас. д-р Катрин Костова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Когато се говори за ролята на текста в чуждоезиковото обучение, следва да се направи важна диференциация между автентичен, адаптиран текст за обучителни цели, изцяло измислен текст. Адаптираният текст преминава през разнообразни стъпки, като съкращаване, избиране на части, опростяване, сътекстуализиране (даването на възможност на обучаваните да активират когнитивната схема чрез използването на картини, илюстрации, снимки, съпътстващи текстовото тяло), създаването на фразарий. Съществен елемент от чуждоезиковата подготовка е работата с текстове за превод. Преводът не е просто пренасяне на думи и изречения от един език на друг. Преносът е от една култура на друга. Културата много ярко се проявява в езиковата картина на света. Преводът има за цел да достигне ефективна межкултурна комуникация.

В статията са описани практически наблюдения от работата с адаптирани и преводни текстове по време на занятията по български език за чуждестранни студенти от Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Ключови думи: текст; адаптиране; интерактивни упражнения; превод

Текстът представлява значима част от езиковото обучение, който служи основно като:

- контекст за въвеждането на лингвистична информация;
- материал за развиването на езикови умения.

При преподаването на българския език като чужд е необходимо да бъде застъпен текстоцентричен подход. Важно е да се каже също така на основата на какви критерии се подбират текстове за курса. Сред тях се нареждат: честота (колко често се среща даден текстов тип); полезност (колко вероятно е обучаваният да се налага да създава или възприема даден тип текст); трудност (колко трудни са текстовете от този тип или като цяло).

И така, следва да се отговори на въпроса какъв е алгоритъмът при изработването на дизайн на ученето с фокус текста?

– Разработването на списък с граматическите единици, които ще бъдат представяни, и информацията за тях.

– Подбирането/изработването на текстове, които да съдържат въпросните елементи.

– Разработването на система от задачи, чрез които обучаваните да използват текста като текст *TAVI-type tasks* (texts as vehicles of information) или да извличат отделни лингвистични елементи от него *TALO-type tasks* (texts as linguistic objects) (Thornbury 2005, p. 126).

Възможен е и обратен алгоритъм, при който обучението започва не от граматическите елементи, а от текстовете. Те са подбрани с оглед на характерните езикови елементи, от които са изградени. Елементите не са представяни като отделни същности, а като интегрални компоненти от по-висша структура на езика – текста. Според този подход граматиката е необходима единствено за да се продуцират и тълкуват текстове. Общуването протича чрез комуникативен обмен на текстове, а не на отделни изречения или думи. Познаването на отделните елементи не гарантира, че обучаваните ще могат да продуцират цели текстове. Докато обратното е възможно – познаването на текстовете, на моделите на комуникация с текстове предполага определено равнище на граматическа компетентност.

Когато се говори за ролята на текста в чуждоезиковото обучение (ЧЕО), следва да се направи важна диференциация между *автентичен, адаптиран текст за обучителни цели, изцяло измислен текст* (Thornbury 2005, p. 106). Автентичният текст е най-сложен при перцепция като структура и като лексикален запас. Адаптираният текст преминава през разнообразни стъпки като съкращаване, избиране на части, опростяване, сътекстуализиране (даването на възможност на обучаваните да активират когнитивната схема чрез използването на картини, илюстрации, снимки, съпътстващи текстовото тяло), създаването на фразарий. Изцяло измисленият текст онагледява определена информация за езика, той е подчинен на конкретна дидактическа задача, може да го наречем филтриран текст, защото съдържа само онова, което учителят счита, че обслужва образователната телеология.

Важна част от езиковата подготовка са и преводните текстове. Преводът е преобразуване на текст (писмен или устен) от един език на друг, като се запазва планът на съдържанието, доколкото това е възможно. Планът на съдържанието се разбира максимално широко и включва следните типове значение:

1. референциално(семантика);
2. прагматическо (прагматика);
3. вътрешноезиково (синтактика) (Alekseeva 2004, p.131).

Тъй като думата *превод* обозначава както един вид културна човешка дейност, така и нейния резултат, значението ѝ изисква уточняване и терминологично определение.

Преводът е:

1) процес, при който дадено речево произведение, писмен текст или устно изказване, създадено на един изходен език (ИЕ), се пресъздава на друг преводен език (ПЕ);

2) резултатът от този процес, т.е. новото речево произведение (текст или устно изказване) на езика на превода.

Най-общо казано, целта на слушането с разбиране в процеса на чуждоезиковото обучение е, че учещите трябва да се превърнат в успешни участници в реалното общуване, т.е. да възприемат адекватно чутото и да го осмислят.

За целта е важно да бъдат прилагани реални речеве ситуации за слушане. Инвариантни ситуации, които могат да бъдат представени, са:

- интервю;
- даване на инструкции;
- пазаруване;
- новини по радиото;
- разговор по телефона;
- урок, лекция;
- разговор;
- разказване на истории (Ur 1991, p. 105).

Видове дейности за слушане, които могат да се прилагат в обучението по български език като чужд.

– *Без необходимост от явен отговор* – това са дейности, които не изискват от обучаваните да правят нещо в отговор на слушането, обаче езикът на тялото и изражението на лицето често показват дали те следят информацията, или не.

Тук се включват разказването на истории и шеги, слушането на песни, на филми, видео и др. Чрез подобни дейности се повишава мотивацията на обучаваните, провокират се техните интереси, както и любопитството им.

Кратки отговори – тук се включват:

– *следването на инструкции* – обучаваните изпълняват дейности, рисуват в отговор на инструкциите;

– *поставяне на тикчета* – списък, текст или картина се представя на обучаваните, а те поставят тикчета на думи или части, когато ги чуят в устното описание, история или обикновен списък с елементи;

– *вярно – грешно* – частта за слушане се състои от няколко твърдения, някои от които са верни, а други – грешни; обучаваните обозначават верните и грешните твърдения;

– *намиране на грешките* – учителят разказва история или описва нещо, което обучаваните знаят, но с преднамерени грешки и несъответствия; обучаваните трябва да ги открият и поправят;

– *въпроси от затворен тип* – в текста за слушане има изпуснати части,

обучаваните изписват какво предполагат, че липсва;

- *отгатване на дефиницията* – обучителят представя устно кратко описание на човек, място, обект, действие и др.; обучаваните трябва да напишат какво е;

- *прелистване и сканиране* – дава се не много дълъг текст – измислен или записан, обучаваните са приканени да определят главната тема или информация (прелистване) или да открият специфична информация (сканиране);

По-дълги отговори:

- *отговаряне на въпроси* – един или няколко въпроса, изискващи по-пълнен отговор, се дават предварително, а отговорите се намират в текста за слушане;

- *водене на бележки* – обучаваните си водят бележки върху това, което чуват;

- *перифразирание и превод* – обучаваните предават текста, който чуват, с други думи, или на друг език;

- *попълване на голяма празнина в текста* – голяма празнина се поставя в началото, средата и края на текста, а обучаваните трябва да я попълнят;

- *разширени отговори* – комбиниран тип дейности, защото се включват писане и говорене;

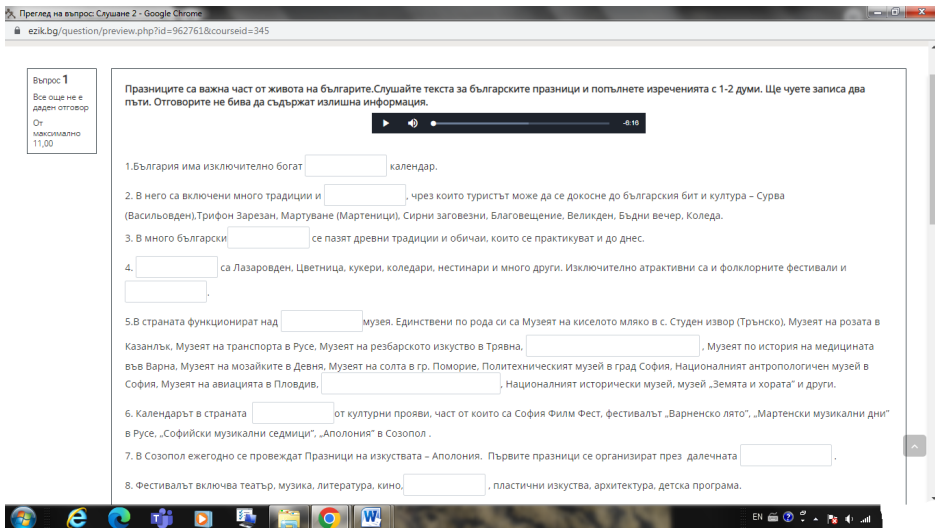
- *решаване на проблеми* – проблем се описва устно, а обучаваните предлагат решения в дискусия помежду си или записват;

- *интерпретация* – представя се част от диалог или монолог без предварителна информация; обучаваните се опитват да определят на базата на лексиката, тоналността и др. за какво става въпрос.

На чуждестранните студенти от СУ „Св. Климент Охридски“, изучаващи български език, се предоставя възможността да работят с електронно базирани тестови задачи в платформата за електронно обучение по български език *ezik.bg*. В образователния процес се прилагат тестове с вградени отговори (Cloze). Въпросите от този тип са много гъвкави, но се съставят само чрез вмъкване в текста на въпроса на специални кодове, които създават полета за попълване на отговори от типа: *Множество възможни отговори, Кратък отговор или Изчислителен*.¹ Синтаксисът на въпросите включва пасаж тест, в който има инкорпирани разнообразни субвъпроси, последователност от прелиминарно зададени компоненти².

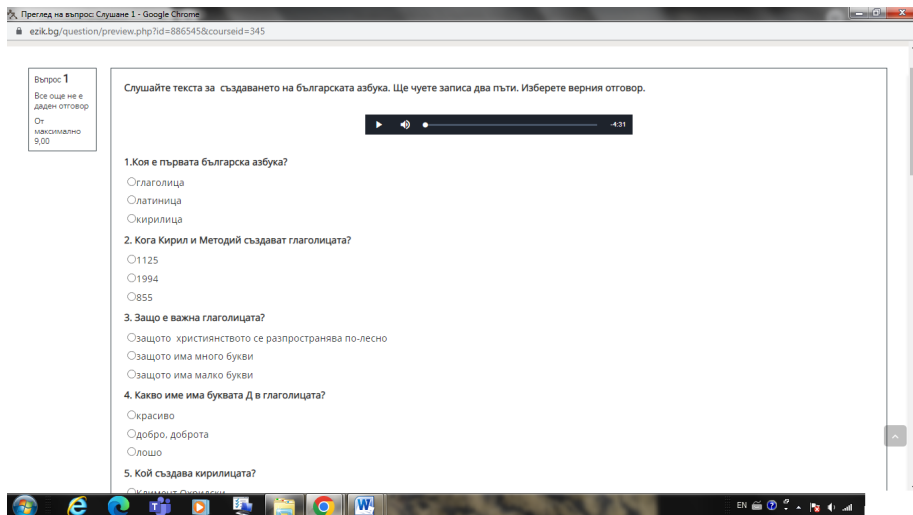
Ще бъдат представени два примера със задачи за слушане³. Първата е текст за българските празници⁴. Студентите трябва да чуят текста и да попълнят липсващите думи (фигура 1).

Празниците са важна част от живота на българите. Слушайте текста за българските празници и попълнете изреченията с 1 – 2 думи. Ще чуете записа два пъти. Отговорите не бива да съдържат излишна информация.

Фигура 1. Текст „Българските празници“

Втората задача има следното условие. Слушайте текста за създаването на българската азбука (фигура 2). Ще чуете записа два пъти. Изберете верния отговор.

Фигура 2. Текст „Българската азбука“

Преводни текстове

Прилагането на превода като средство за постигане на ефективна межкултурна комуникация в процеса на обучението по български език като чужд води до:

- конструиране на езикови значения посредством решаване на интелектуални и практически задачи;
- реструктуриране на старите знания и трансформиране в нови;
- осмисляне на семиотичните и когнитивните процеси;
- наблюдаване и анализиране на езиковите и неезиковите постижения и затруднения на обучаваните.

Преводът като учебна практика

Това е причина тази учебна практика да бъде използвана в занятията по български език на чуждестранни студенти, изучаващи филологически специалности (английска филология, арабистика, скандинавистика, румънска филология, немска филология, японистика, китаистика, кореистика), с напреднало ниво на владение на български език. Обичайно обучаваните са представители на славянския езиков свят, което дава възможност както за положителен, така и за негативен езиков трансфер. Преводът от родния (първия) език на български език подпомага осъзнаването на различни лексикални, граматични и семантични грешки.

Избраните текстове за превод са публицистични и са заимствани от чуждестранни новинарски източници – сайтове на информационни агенции и печатни издания, а тематиката им е свързана с култура, изкуство, спорт. Те биват адаптирани за нуждите на конкретното занятие чрез съкращаване и/или избор на части. Обичайно студентите превеждат в рамките на 60 – 80 мин. текстове с дължина 350 – 400 думи.

Аудиторна зала

В резултат на прилагането на този тип практическа задача в аудиторната зала се оформя мултикултурно ядро, съставено от обучаеми с различен първи език, които са свързани помежду си чрез изучаването на български език и култура. След като студентите са получили достатъчно време, за да продуцират своята реч, всеки от тях представя превода си. Под наблюдението и напътствията на преподавателя в аудиторната зала се провеждат дискусии във връзка с направения избор. Така постепенно се разширяват знанията за граматиката и семантиката, фонетиката, речниковия състав, словообразуването, синтаксиса, правописа, пунктуацията. В същото време, благодарение на общата тематика на преводните текстове се добиват нови знания и умения за ориентация в социокултурния контекст.

Заклучение

Могат да бъдат описани няколко основни трудности на чужденците, когато слушат записите на български език.

1. Проявяват се проблеми с действителното възприемане на звуковете.

2. Обучаваните искат да разберат всяка дума, ако пропуснат нещо, чувстват, че се провалят, и се тревожат, проявяват задръжки в процеса на обучение.

3. Обучаваните могат да разберат записа, ако в него се говори бавно и ясно, не могат да разберат бърза, естествено звучаща реч на носителите на езика.

4. Трябва да чуят информацията повече от веднъж, за да мога да я разберат.

5. За обучаваните е трудно да следят информацията, която чуват, и не могат да мислят напред или да предвидят продължението.

6. Ако слушането продължи дълго, обучаваните се уморяват и им става все по-трудно да се концентрират.

Рецептивните грешки се проявяват при неправилно възприемане на информацията под формата на устно съобщение при слушане. При апробирането на представените задачи за слушане става ясно, че студентите се затрудняват повече, когато трябва да попълнят липсваща част от текста. Задачата за избиране на верния отговор е по-лесна за тях.

Трудности в преводната практика

В процеса на превод на текст от първия език на български език сред обучаваните се наблюдават трудности от различен характер. Често срещани са грешки при:

- членуването на имена, като те са свързани основно с избора на членувана или нечленувана форма;
- словоредата на изречението в българския език;
- спазването на стилистичните правила;
- отчитането на културните и контекстуалните разлики между родния език и българския език.

Преодоляване на грешките

Като средство за преодоляване на грешките служи навикът, който представлява действие, достигнало до равнище на автоматизъм, характеризиращо се с цялостност. В езиковата методика навикът е автоматизирано действие с езиков материал в процеса на рецептивна или продуктивна речева дейност. Придобиването на такъв навик включва: бързина, непогрешимост, сила, гъвкавост. Усъвършенстването на езиковите навици се явява условие за формирането на речеви умения. Речевото умение е способността да се управлява речевата дейност, за да се решават дадени комуникативни задачи. То включва: свързаност, продуктивност, цялостност, интегрираност, спонтанност. Неформираното речево умение води до грешки в речевата дейност на чужденците, свързаната с нея съдържа телна страна на общуването.

Утвърдило се е понятието комуникативна компетентност – това е способността със средствата на изучавания език да се осъществява речева дейност, съответстваща на целите, задачите, ситуацията на общуване в рамките на определена сфера на дейност. В основата на комуникативната компетентност лежи комплекс от умения, които позволяват на комуникантите да участват общуването.

БЕЛЕЖКИ

1. Тестовите са разработени и налични в платформата език.бг за електронно обучение по български език, Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“ <http://www.ezik.bg/> Статията е по проект на ФНИ – СУ, номер на договора:80-10-158/ 16.05.2023, с ръководител доц. д-р Венера Матеева-Байчева.

2. Още подобни задачи за проверка на рецептивни умения вж. в Манова 2023: Манова, Р. Изграждане на рецептивни умения в обучението по българския език като чужд. – В: Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 2023 година), editor/s: Светла Коева, Максим Стаменов (съставители), Publisher: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2023, 331 – 340.

3. Текстовете са подходящи за средно напреднали студенти. Обичайна дължина на текста за нива B1– B2 – 150 – 250 думи.

4. Текстът е адаптиран от учебното помагало Хаджиева 2012: Хаджиева, Е., А. Асенова, В. Шушлина, М. Каменова. Реч, етикет и културни традиции. София: Гутенберг, 2012.

ЛИТЕРАТУРА

АЛЕКСЕЕВА, С., 2004. *Введение в переводоведение*. СПб.: Филологический факультет, СПбГУ, Москва: Академия.

БАКЪРДЖИЕВА, Г., 2013. Учебният превод – предизвикателства без край. *Opera Slavica*, Т. 23, № 4, с. 83 – 91. ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online) <https://digilib.phil.muni.cz/node/29923>

МАНОВА, Р., 2023. Изграждане на рецептивни умения в обучението по българския език като чужд.– В: КОЕВА&СТАМЕНОВ (ред.). *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин*, с. 331 – 340. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. ISSN (print): 2683-118X, ISSN (online): 2683-1198.

ХАДЖИЕВА, Е., А. АСЕНОВА, В. ШУШЛИНА, М. КАМЕНОВА., 2012. *Реч, етикет и културни традиции*. София: Гутенберг.

REFERENCES

ALEKSEEVA, S., 2004. *Vvedenie v perevodovedenie*. SPb.: Filologicheskii fakulytet, SPBGU, Moskva: Akademia.

BAKARDZHIEVA, G., 2013. Uchebniyat prevod – predizvikatelstva bez kray. *Opera Slavica*, vol. 23, no 4, pp. 83 – 91. ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online) <https://digilib.phil.muni.cz/node/29923>

MANOVA, R., 2023. Izgrazhdane na retseptivni umenia v obuchenieto po balgarskia ezik kato chuzhd. – In: KOEVA&STAMENOV (red.). *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsia na Instituta za balgarski*

ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“, pp. 331–340. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“. ISSN (print): 2683-118H, ISSN (online): 2683-1198.

HADZHIEVA, E., A. ASENOVA, V. SHUSHLINA, M. KAMENOVA., 2012.

Rech, etiket i kulturni traditsii. Sofia: Gutenberg.

THORNBURY, S., 2005. *Beyond the sentence. Introducing discourse analysis*. London: Macmillan.

UR, P., 1991. *A course in language teaching. Practice and theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

ADAPTED AND TRANSLATED TEXTS FOR THE NEEDS OF LEARNING BULGARIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Abstract. When talking about the role of the text in foreign language learning, an important differentiation should be made between an authentic, adapted text for educational purposes, and a completely invented text. The adapted text goes through a variety of steps such as shortening, selecting parts, simplifying, co-contextualizing (giving learners the opportunity to activate the cognitive scheme through the use of pictures, illustrations, photographs accompanying the text body), creating a phrasebook.

An essential element of foreign language training is working with texts for translation. Translation is not just transferring words and sentences from one language to another. Transmission is from one culture to another. Culture is very clearly manifested in the linguistic picture of the world. Translation aims to achieve effective intercultural communication.

The article describes practical observations from the work with adapted and translated texts during the Bulgarian language classes for foreign students from the Sofia University “St. Kliment Ohridski”.

Keywords: text; adaptation; interactive exercises; translation

✉ **Dr. Reni Manova**

WoS Researcher ID: S-9882-2019

ORCID iD: 000-0002-1392-8946

Faculty of Slavonic Studies

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: r_manova@slav.uni-sofia.bg

✉ **Dr. Katrin Kostova**

ORCID iD: 0009-0003-1177-3447

Faculty of Slavonic Studies

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: katrin_kostova@slav.uni-sofia.bg